

۲۰۲۰/۰۷/۰۹

گیردآورنده : حامد فارانی

تاثیر خدمات اسلام نسبت به دوا سازی، از نظر محققین غرب

ویل دورانت : از تاجران مهم ایتالیا و شرق نزدیک ، واردات دوا های اسلامی بود ، اولین بار دواخانه به وسیله مسلمانان ایجاد شد و مسلمانان بودند که اولین مدرسه دوا شناسی را بنیاد کردند و در علم قرابادین (کلمه علمی یونانی است که به شناخت ماهیت و خواص دوا ها و گیاهان دوا بی می پردازد) کتابهای معتبر نوشتند .
طبیبان مسلمان به پاکیزگی و شست و شو ، مخصوصا به هنگام تب و به حمام بخار اهمیت فراوان می دادند . طبابت کنونی به معالجات آنها در باره مرض چیچک و سرخکان چیزی جالبی نیفزوده است ، بی هوشی به وسیله استنشاق را در بعضی کار های جراحی به کار می بردند و از حشیش و دیگر مخدرات برای ایجاد خواب عمیق استفاده می کردند .

جرجی زیدان : دوا سازی از فروع طبابت است و اعراب (مسلمین) در این زمینه خدمات زیادی انجام داده و گیاهان طبی زیادی را از هند و سایر نقاط جمع آوری کردند این اقدام ابتدا در زمان یحیی بن خالد برمکی انجام گرفت و بعدا دواسازان و طبیبان نابغه از میان مسلمانان برخاستند و کتاب های گیاه شناسی و دوا سازی را از هندی و یونانی ترجمه کرده و خود شان نیز کتابهایی درباره دواسازی نگاشتند .

فرنگیان که در رستخیز علمی اخیر خود در فن دواسازی مطالعه و تحقیق نمودند ، دریافتند که عربها (مسلمین) این علم را پایه گذاری کرده بودند و برای نخستین بار طریقه دواسازی را ترتیب داده و دوا های تازه ای پیدا کردند . آنان نخستین مردمی بودند که **قرابادین** را به شکلی که اکنون به دست ما رسیده مرتب ساختند و هم آنان بودند که نهضت دوره عباسیان در شفاخانه ها و دوا خانه ها به قرابادین شاپور ابن سهل - که در سنه ۲۵۵ هجری در گذشت - مراجعه میکردند .. آنان نخستین مردمی هستند که به طرز امروز ، دواخانه باز کردند . دلیل بر این مطلب آنکه تاکنون اسامی پاره ای از دوا ها و گیاهانی که فرنگیان دارند ، همان اسامی عربی یا دری یا هندی است که مسلمین وضع کردند . البته پیشرفت آنان در علم دواسازی به واسطه پیشرفتشان در علم شیمی و گیاه شناسی بوده و شکی نیست که مسلمین با تجربیات خویش علم جدید شیمی را پایه گذاری کردند و قبلا گفتیم که خالد بن یزید برای اولین مرتبه کتاب شیمی را از مدرسه اسکندریه گرفت و به عربی ترجمه نمود .... سپس **جابر بن حیان** و پس از او **الکندی** و پس از او **ابوپکر رازی** و دیگران علم را توسعه داده و بسیاری از ترکیبات شیمی را کشف کردند که براساس آن اکتشافات ، شیمی جدید استوار شد .

گوستا ولوبون : مهم ترین پیشرفتهای مسلمین در علم طب در موضوع جراحی و شرح و توصیف امراض و انواع دوا ها و فن دوا سازی بوده است . آنها راههایی را در معالجه امراض پیش گرفتند که پس از اینکه قرنهای زیادی متروک شد دوباره علم طب همان راهها را معمول می دارد . مانند استعمال آب سرد در معالجه تب تیفوئید .

علم طب با ذکر خواص گیاهانی مانند **فلوس ، سنا ، پوند ، چینی ، تمر هندی جوازالقی ، ع ، سرخ دانه معدنی ، کافور ، الکل و امثال آنها** مرهون مسلمین است .

و همچنین در فن ترکیب ادویه و بسیاری از معجونهایی که تا به حال میان ما معمول بوده است ، مانند ، اقسام شربت ها و **لعودات ، مشعمعات ، مرهمها ، روغنها ، آبهای مقطر ، عرقها و غیره** مرهون خدمات ایشان است و نیز در برخی از موارد ، روشهایی در معالجه امراض معمول داشته اند که امروزه پس از ان سالهای متروک شده دوباره به نام اکتشافات جدید مورد استفاده قرار می دهند و نیز برخی از گیاهان و درختها را در دواهای مخصوصی ترمی کردند تا خاصیت ان دوا را جذب کند چنانچه **ابن زهرای** مریضان خود را که مبتلا به قیضیت می شدند به وسیله انگوری معالجه می کرد که یک نوع مسهل را در ان شناخته بود .

دکتر ماکس میرهوف : در این دوره رسایل دوا شناسی چندی نوشته شد و معروف ترین نویسندگان این موضوع **ابن البیطار** بود . این مرد بزرگ تمام گیاهان و دواهای سواحل مدیترانه را از اسپانیا تا سوریه جمع آوری کرده و در مجموعه ای به شرح بیش از 1400 دوا ساده پرداخته و علاوه بر این دواهای مورد بحث را با آنچه بیش از 150 نفر نویسندگان قدیمی و عرب تشریح نموده اند . مورد مقایسه قرار داد که این مجموعه یکی از آثار بسیار خارق

العاده بوده و بزرگ ترین کتاب گیاهشناسی عرب محسوب می شود. پس از آن کتابهای عربی در مورد دواهای مرکب نوشته شد که هنوز هم در دنیای اسلامی از آن استفاده می شود.

دکتر زیگرید هونکه : در شفاخانه های کشورهای اسلامی برای هر طبیب امکان آن وجود داشت که دوا ی جدید را مورد آزمایش قرار دهد. او می بایست نتیجه آزمایش خود را در دفتری خاص شرح داده و نظر بدهد ، تا بعدا به عنوان " دوا ی آزمایش شده " منتشر شود و به جهان طبابت راه یابد. به این ترتیب دوا های ناآشنا مانند قهوه ، کافور، الکبابه ، جواز الطیب ، کتیرا، من (ترنجبین) ، جوز هندی ، عنبر و بسیاری دیگر به گنجینه طب اسلامی داخل گردید و بعدا به اروپا راه یافت . همچنین چیز هایی که تا آن زمان کسی به آنها توجه نداشت ، اکنون برای اولین بار به منزله دوا های طبی مورد استفاده قرار گرفتند و برای بعضی دیگر نیز مصارف جدید کشف شد.

به این ترتیب طبیبان اسلامی اولین کسانی بودند که قهوه را برای مرض قلب و قهوه سانیده را برای زخم لوزتین و اسهال خونی و جراحات شدید ، کافور را برای احیای قلب و الکبابه را برای دفع مکروبات تجویز کردند .

به جای دوا ی سخت و بد طعمی که صد ها سال به وسیله طبیبان یونانی ، برای استفراغ و اسهال تجویز می شد اکنون ماسویه و رازی ، برگ سنار که مورد علاقه نیز بود و تمر هندی و همچنین بادرنگ جنبر، چوب عود ، صبر زرد و رواش یاریواس را برای لینت مزاج یا عصبیت تجویز می کردند.

محمد تیمنی اهل اورشلیم به کشف دوا یی کلی علیه مسمومیت نایل شد او نیز دوا یی برای تسهیل و لینت مزاج ساخت و این مرد خوش سلیقه آن دوا را با عنوان متناسب « کلید خوشحالی و شادابی » نامید.

با وجود تاثیرات زیان بخشی که بعضی از دوا ها به همراه داشتند متأسفانه یونانیان آنها را تجویز می کردند. اما دانشمندان اسلامی شدت تاثیر سوء این دواها را به وسیله آب می کاستند.

طرز نسخه جالینوس ، که پیچیده و درهم بود ، در بسیاری از موارد به وسیله ابن سینا به روش ساده و بی خطر تبدیل شد **ابن سینا** در کتاب « قانون » خود تاثیر حداقل هفتصد و شصت دوا را ارائه می دهد که تماما جزو علوم گیاهشناسی و دوا سازی اروپا گردیدند و نامهای عربی بسیاری از آنها نیز به همراهشان به اروپا آمد ، مانند عنبر ، دارچین ، زعفران ، چوب صندل ، سنا ، کافور ، تمر هندی ، عود ، حشیش خلنجان و جوز الطیب...

جهان طبابت از کمپایی اسلامی به خاطر یک سلسله دوا های جدیدش سپاسگزار است چراکه عصاره های گیاهی همراه با منایا شکرکه نقش بزرگی بازی می کند و شربت دوا یی که قدری شیرین بوده و به غلظت رب نیز نبود و سرد آشامیده می شد اصلا درست کردن شربتهای دوا یی از مسلمانان شروع شد چون با گرما بیشتر از دیگران در مبارزه بودند. همچنین میوه ها یا بخشهایی از گیاه که در عسل با شکر کنسرو شده بودند.

رازی یکی از دوا های موثر برای چشم را که از نظر ساختمان به سختی تابلیت متداول امروزی بوده است « سیف » می نامد. رُب نیز یکی از شکلهای تهیه دوا بود که عصاره گیاه را می جوشاندند تا بر اثر تبخیر غلیظ شود به طوری که بتوان آن را همیشه همراه داشت و مصرف کرد

زکریا رازی همچنین به فکر این بود که چگونه مریض بتواند دوا ی « دوا ی بد خور » را بخورد . رُبهای بد مزه را غلیظ تر می کرد و مانند درازه های امروزی آنها را روکشی از شکریا لعاب خوش طعم می داد. و اینکه امروزه متداول است که قرصها را به شکل طلایی و یا نقره ای درست کنند سنتی است که **ابن سینا** بانی آن بوده است . طلا و نقره به عنوان دوا ی موثر بر قلب و گردش خون تجویز می شد و به بعضی قرص های دوا یی ، روکش های آب طلا و نقره داده می شد دانشمندان اسلامی در مورد درست کردن انواع مختلف مشمعها (شمع ریزی و موم ریزی) و ضماد یا مرهم ها باند ها کریم ها و پودر ها نیز مهارتهای بی نظیری داشتند طبیبان اسلامی علاوه بر رسانیدن و سرباز کردن جوشها (بخارات زیر پوست) و دملها ، انواع مریض های جلدی و بریدگی ها را با دوا های آنتی بیوتیک از نوع **پنی سیلین** و **اسپیر گیلوس** و شراب ضد عفونی و معالجه می کردند - و ما اخیرا کشف کرده ایم که شراب خاصیت ضد چرک دارد - همچنین پودر قهوه زیاد بو داده ، همین خاصیت را دارد که آن را بسیار به کار می بردند. دانشمندان اسلامی، همچنین انواع معجونهای غلیظ مانند زفت مانند درست می کردند که چسبنده و خشک شونده بودند ، مانند مشمعهای امروزی .

بنابراین واضح است که یک چنین گنجینه دواهای متنوع و چند جانبه با تهیه آزمایشگاهی آنها در قدرت هضم فکری یک نفر نمی توانست باشد اطلاعات مخصوص از دوا ها و روش خاص تهیه آنها را کسی که می

خواست به این شغل بپردازد باید میدانست که چگونه مسئولیت آن را به عهده بگیرد آنان برای اولین بار در دهه هشتم قرن میلادی در دوران حکومت المنصور ، دواخانه رسمی برپا کردند. همچنان در هر شفاخانه نیز دواخانه کاملی داشتند آنان دواخانه متحرک نظامی (صحرایی) نیز داشتند که همراه شفاخانه های متحرک در جنگها به همراه برده می شد کار دوا فروشی به اضافه وسایل دیگر مجموعاً از قرن نهم میلادی یعنی از زمان مامون به بعد ، تحت نظارت دولت بود.

ضمن اینکه صنف طبیبان همیشه یک رئیس داشتند، در هر شهر هم یک نماینده دوا خانه ها انتخاب می شد که این شخص متقاضیان کار دوا فروشی را آزمایش می کرد و به آنان اجازه کتبی مبادرت به این شغل را می داد « ابن البیطار » مدتها رئیس صنف دوا فروشان در قاهره بود. جانشین او « الکوهین العطار » مولف کتابی در مورد دوا هاست که هنوز در مشرق زمین مورد استفاده است خود دوا خانه ها هم مرتب به وسیله مأموران اداره نظافت (پلیس نظافت) بازرسی می شدند. این اداره دارای بخش های آزمایش مواد غذایی نیز بود . این بخش اداره مرتباً به آسیابها ، نانوايي ها ، شیر فروشی ، دکانهای اغذیه فروشی و بقالی ها مراجعه می کرد

و به وضع محوطه کار ظروف آنان ، نوع جنسیها ، صحت وزنه ها ، ترازو ها و مقیاسهای دیگرشان نظارت می کرد . به مسلخ های خارج از شهر می رفتند و به قصابهای شهر نظارت می کردند تا از مسمومیت غذایی و شیوع امراض مسری و ساری پیشگیری کنند . دواخانه ها در پیچیدن نسخه می بایست دستورات صادره را مورد توجه قرار دهند آنان می بایست طبق دستورالعملهایی مطابق با موازین علمی اسلامی (قرابادین) که از طرف دولت تصدیق شده بود کار کنند . این دستورالعملها به وسیله دانشمندان نظیر ماسویه ، ساپور ، ابن سهل ، العنتری ، ابن التلمیذ و دیگران تهیه شده بود ..

حقیقت این است : این پلی که فرنگ را از دوران قرون وسطی به دوران جدید رسانیده به وسیله دانشمندان اسلامی عرب زبان در قرن هشتم و نهم میلادی (صدر اسلام) ساخته شد بهمین سبب هم در اروپای مرکزی تاسیس دواخانه و به وجود آمدن صنف دوا ساز به شکل مدرن و به طوری که در کشور های اسلامی رواج داشتند مدتی طول کشید در نوشته های قدیمی اروپایی ، جای که دواخانه (Apotheca) صحبت به میان آید ، چیزی جز خرت و پرت فروشی نبوده است (که ادویه قابل ملاحظه میداشت) بعد ها این نام به محلی که مطلقاً دوا قابل ملاحظه می فروخت تخصیص داده شد .

همچنین گردآوری فرمولهای دوايي در یک کتاب (کتاب دواسازی) از دانشمندان اسلامی سرچشمه می گیرد ، کتابهایی که برحسب آن بعضی از دواساز ها تا قرن 17 میلادی دواهای خود را می ساختند.

نام مسلمانان در جهان علمی اروپای آن زمان چنان خریدار داشت که عده ای از طبیبان شمال ایتالیا برای اینکه کتاب طبی شان بیشتر مورد توجه طبیبان قرار بگیرد آن را « ماسویه جدید بغدادی » معرفی کردند و چنین ادعا کردند که نویسنده آن، شاگرد ابن سینا معروف بوده است. آنان به آن کتاب که نسخه ها را در آن جمع آوری کرده بودند ، نام پر وعده و وعید لاتینی « قرابادین ماسویه جدید » دادند . به این ترتیب می توانستند اطمینان و اعتبار داشته باشند که بدون شک و تردید ، دانشمندان به آن اثر توجه لازم را مبدول خواهند داشت . این کتاب از نظر محتوا ، خود نیز یکی از اسناد آموزش تمام و کمال دواسازی مسلمانان به اروپاییان است. و همین حالا برای مواد شناخته شده قدیمه اعتبار قابل هستند که مغازه های در آلمان وجود دارند بنام « الناتورا » (**Alnatura Super Natur Markt**) که اسم آن ترکیب از عربی و یونانی میباشد.

یکی از شیمیدانهای گمنام قرن سیزدهم میلادی در اروپا موفقیتی بزرگ و غیر طبیعی به دست آورد بدین وسیله که اثر مهمش را نشانه آشنایی کامل با علوم مسلمانان بود به نام شیمیدان معروف « چاپر » و به اصطلاح « بقراط علم شیمی » ارائه داد . بدین ترتیب طبیعی بود که خواندن چنین کتابی را برای جهان علمی اروپا امر لازمی بود. انتخاب اسامی عربی برای آثار علمی نه تنها نشانه تفوق علمی بود ، و در نتیجه عبودیت خواننده را بر می انگیزت بلکه همچون بیمه ای بود در برابر خطراتی که می توانست کتابی را شامل شود . حال به این ترتیب طبیعی بود که معروفیت زکریای رازی و به مراتب اولی ابن سینا کاملاً مورد استفاده نویسندگان اروپا قرار بگیرد ، تا با اسم آنان توجه و علاقه دانشمندان اروپایی را جلب کنند . دانشمندان اروپایی آن زمان ، گوش به فرمان شخصیتهای علمی اسلامی داشتند.

یکی از طبیبان ایتالیایی اهل سالرنو ، حتی در قرن پانزدهم میلادی با نام عربی روی اولین کتاب دواسازی به سبک امروزی اش خود را در جهان دواسازی وارد کرد آن طبیب خود را صلاح الدین نامید . علاقه و احترام او

د پانو شمیره: له3تر4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پتهله مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلپکنی دلپکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولی

در برابر این شخصیت دانش پرور ، در پیشنهاد هایی که در مورد کتاب ها کرده است و نیز تظاهر میکند دو سوم کتابهای دوابی که او معتقد است هر دواساز باید داشته باشد عربی هستند.

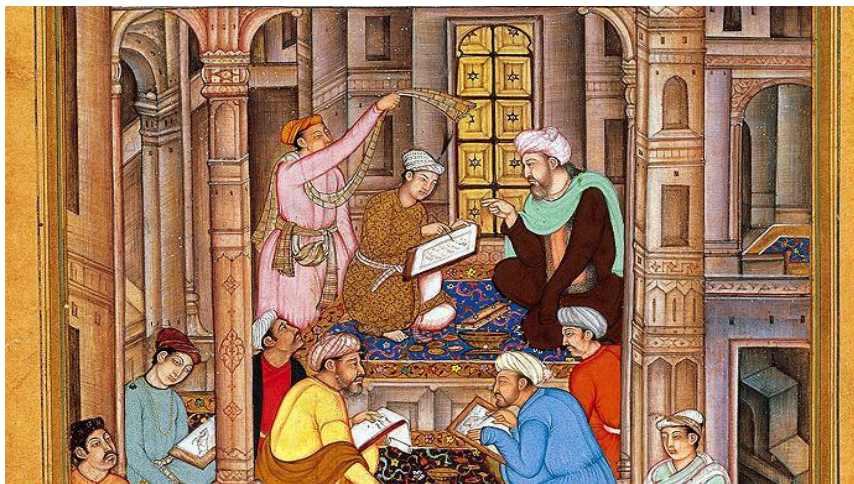
حتی دانشمندان طبیعی قرون وسطای اروپا که بزرگ ترین آنها این پنج نفر بودند، خود را روی شانه دانشمندان اسلامی مستقر کرده بودند « وینسنت دوپوا » از اهالی فرانسه که در سال 1264 م وفات یافت ، دو اسپانیایی یکی « رایموندوس لولوس » (1316 - 1232 م) که به آسیا رفت تا اینکه مسیحیت را در میان مسلمانان تبلیغ کند ، دیگر « آرنالد » از شهر ویلانوا (1311 - 1235 م) ، « گراف آلبرت فون بلیشتیت » آلمانی معروف به « آلبر توس مگنوس » (1280 - 1193 م) و همبازش « راجر بیکن » انگلیسی (1292 - 1214 م) که در پوهنتون پاریس آثار علمی مسلمانان بزرگ را تفسیر می کرده است .

دانشمندان اروپا یک روش اسکولاستیک (- مکتب گرایی) داشتند و خود را آگاهانه ، فقط در نقش مترجم و موید علوم دانشمندان دیگر احساس می کردند . فقط دو نفر از اینان بودند که از آزادی و استقلال علمی چشم پوشی نکردند این دو نفر دواشناسی و شیمی دانشمندان اسلامی را به منزله علم زنده درک کرده سعی کردند روش آزمایشی و تحقیقاتی آنها را از دسیسه انحرافات رهایی بخشند این دو آزاد فکر همچون زکریای رازی خواستار آزمایشهای تجربی هشیارانه ، به عنوان زیر بنای علم طبیعی بودند. اینها یکی « راجر بیکن » انگلیسی و دیگری « آرنالد فون ویلانوا » هستند

البته اهمیت « راجر بیکن » در مورد علم شیمی ، هرگز بیش از همکاران زمان خودش نبود « آزمایش کردن » فکری بود که به شکل تئوری از مسلمانان گرفته بود. راهنمایی که جهت آینده علم را به سوی علم تجربی نشان می داد با وجود این راجر و آرنالد در زمان خودشان ، دو نقطه روشنی بودند که در تاریکی دوران قرون وسطی میدرخشیدند.

تأثیرات مستقیم علمی مسلمانان بر دواسازی مسلمانان اروپا تا آخر دوران هومانیستی و رنسانس باقی ماند ، بلکه تا قرن 19 میلادی نیز روی ان تاثیر گذاشت. در 1758 م بخشهایی از علم دواسازی ابن البیطار مجدد به چاپ رسید. حتی در 1830 م کتاب دواسازی اروپایی بر ماخذ عربی زبان پایه گذاری شد . در اروپا در 1832 م ، مجموعه ای که به زبانهای عربی و فارسی متعلق به قرن 12 میلادی بود ، به تالیف یک ارمنی به نام « مخیتر » مجدداً به چاپ رسید در اینجا است که دیگر رشته رابطه این آثار با اروپا گسسته شد.

ولی امروزه نیز هر شفاخانه ، با تمام وسایل تشکیلاتی اش ، هر آزمایشگاه ، شیمی هر دواخانه و هر عطاری ، مجسمه زنده و قابل لمسی از اهمیت تمدن اسلامی است هر تابلیت بدخور که با روکش لذیذ آراسته شده باشد خاطره کوچکی است از دو طبیب بزرگ اسلامی و معلم اروپائیان ، زکریا رازی و ابن سینا .

در زمانی که اروپاییان برای علاج امراض خود، به استخوان قدیمی ها التماس و دعا می کردند،
طبیبان مسلمان، تئوری نوآورانه ای طبابت را در همان زمان گسترش دادند.

د پانو شمیره: له4تر4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پتهله مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
پادونه: دلپکنی د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ